

Кирило Турчинов,
докторант Західноукраїнського
національного університету
ORCID: <http://orcid.org/0009-0005-8620-8770>

РОЛЬ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ В УТВЕРДЖЕННІ ДЕМОКРАТІЇ

Стаття присвячена дослідженню проблеми ролі та функцій законодавчої влади у становленні демократії. Розглянуто досвід функціонування моделей класичних парламентських демократій в США і Великій Британії.

У підсумку констатовано, що законодавчий орган є необхідним елементом демократичного врядування у складних суспільствах сучасного світу. Законодавчі органи є постійним і незалежним зв'язком між населенням і урядом. Через вибори, петиції, лобіювання, участь у політичних партіях та групах інтересів громадяни можуть висловлювати свою волю та впливати на результати законодавчого процесу.

Деякі загальні риси добре розвинутого законодавчого органу включають розподіл праці, структуру керівництва, систему старшинства і систему комітетів. Різні законодавчі органи володіють цими рисами в різній мірі. Цікавою тенденцією, яку дослідники законодавства відзначають останніми роками, є очевидне зближення законодавчих органів у всьому світі. Водночас в державах з усталеними демократичними традиціями окремі законодавчі органи зберігають відмінні характеристики, пов'язані з історією, культурою та характером громадян, яких вони представляють. Важливо пам'ятати, що хоча законодавчі органи відіграють вирішальну роль у демократії, вони не повинні домінувати над урядом. Вони є великими і часом громіздкими, їх членство охоплює безліч інтересів, а складна внутрішня організація не часто піддається швидким і рішучим діям. Зрештою, найважливішим завданням законодавчого органу в демократичному режимі є надання легітимності уряду шляхом забезпечення представництва громадян.

Ключові слова: законодавча влада, демократія, парламент, політичні партії, опозиція, Велика Британія, США.

Turchynov K.

Role of legislative authority in establishing democracy

The article is devoted to the study of the role and functions of the legislature in the establishment of democracy. The experience of functioning of classical parliamentary democracies in the United States and the United Kingdom is analyzed.

The author concludes that the legislature is a necessary element of democratic governance in complex societies of the modern world. Legislatures are a permanent and independent link between the population and the government. Through elections, petitions, lobbying, and participation in political parties and interest groups, citizens can express their will and influence the outcome of the legislative process.

Some common features of a well-developed legislature include a division of labor, a leadership structure, a seniority system, and a committee system. Different legislatures possess these features to varying degrees. An interesting trend that legislative scholars have noted in recent years is the apparent convergence of legislatures around the world. At the same time, in states with a long tradition of democracy, individual legislatures retain distinctive characteristics related to the history, culture, and character of the citizens they represent. It is important to remember that while legislatures play a crucial role in a democracy, they should not dominate the government. They are large and sometimes unwieldy, their membership spans many interests, and their complex internal organization does not often lend itself to quick and decisive action. Ultimately, the most important task of the legislature in a democracy is to confer legitimacy on the government by ensuring that citizens are represented.

Keywords: legislature, democracy, parliament, political parties, opposition, UK, USA.

Постановка проблеми. Демократія ґрунтується на уявленні про те, що народ має бути самоврядним і що представники народу повинні нести відповідальність за свої дії. Тому законодавчий орган, який представляє народ і діє як його агент, є основою західної демократичної традиції. Утім варто акцентувати увагу на з'ясуванні питання про роль і функції законодавчого органу у процесі становлення та функціонування демократії.

Мета статті – висвітлити результати дослідження ролі законодавчої влади в утвердженні демократії на прикладі провідних моделей парламентських систем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що законодавчий орган приймає закони. Оксфордський словник англійської мови визначає законодавчий орган як «сукупність осіб, наділених повноваженнями створювати закони країни або держави» [1]. Утім це визначення перебуває на початковому етапі розгляду широкого набору діяльності та обов'язків, які виконує законодавчий орган і не враховує багатьох видів законодавчих органів, які існують у різних державах.

Для будь-якої демократії рішення про те, як формувати законодавчий орган, обирати його членів, якими повноваженнями наділити його (та інші гілки влади), як забезпечити права і канали вираження для партій меншин, а також як організувати його внутрішні функції і дискусії, є ключовими питаннями, що визначають особливості роботи уряду і демократичного урядування загалом. Утім універсальних рецептів не існує.

У світовій політичній практиці не існує простих або універсальних моделей законотворення, як і демократичних устроїв, адже культурні особливості, історичний досвід і політичні реалії конкретної країни впливають на еволюцію і розвиток законодавчих органів. Деякі країни найкраще працюють з виборчими системами на всій території країни, інші – з географічно обмеженими одномандатними округами. Законодавчі органи одних країн відіграють важливу роль у зовнішній політиці, в інших – не відіграють жодної ролі. Деякі з них мають добре розвинену і чітко визначену систему комітетів, інші не мають складного розподілу праці [2, р. 5]. Так само й функціонують однопартійні і багатопартійні моделі. Універсальною лише є та закономірність, що жодна країна не може довго мати дієву демократію (з голосами опозиції, підзвітним урядом і адекватними можливостями для громадян бути почутими) без активного і змістовного законодавчого органу і законодавчого процесу.

Хоча законодавчі органи відомі насамперед як органи, що приймають закони, важливо визнати, що ці інституції мають багато інших важливих обов'язків. Варто врахувати, що законодавчі органи – не єдині державні органи, які приймають і виконують закони. Ті, хто обіймає посади у виконавчій владі, судах та бюрократичних установах, іноді можуть виконувати одні і ті ж функції.

Першою і головною характеристикою законодавчого органу є його нерозривний зв'язок з громадянами нації або держави, який іменують представництвом. Як писав Джон Стюарт Мілль у 1862 році, у представницькій демократії законодавчий орган діє як очі, вуха і голос народу [3, р. 12].

Законодавчі органи насамперед відзначаються тим, що отримують свою легітимність через представництво суспільної волі. Утім вони також відзначаються тим, що є колегіальним органом влади. Хоча деякі члени парламенту можуть займати керівні посади або мати особливі обов'язки, голос кожного з них, як правило, має однакову вагу. Тобто законодавчі органи працюють за системою колективного прийняття рішень.

Законодавчі органи ухвалюють політику і створюють закони у процесі обговорення. Хоча рішення зазвичай ґрунтуються на широкому наборі принципів, що містяться в писаних і неписаних конституціях, вони не обов'язково повинні виходити з верховенства права або конкретних правових прецедентів. Цим законодавчі органи відрізняються від судів.

На додаток до своєї офіційної законотворчої діяльності, більшість законодавчих органів виконують унікальну просвітницьку роль. Окремі законодавці спрощують складні питання та визначають політичний вибір. Вони використовують свої ресурси і досвід для фільтрації інформації з багатьох джерел, вирішення суперечливих ідеологічних позицій, зрештою, надаючи своїм виборцям чіткі варіанти рішень. Просвітня функція стає все більш важливою в міру того, як суспільство стає все більш складним, сфера діяльності уряду розширюється, а громадськість отримує більший доступ до законодавчих процесів, насамперед через засоби масової інформації [2, р. 14].

Невід'ємною характеристикою більшості законодавчих органів є подвійна роль законодавців. З одного боку, законодавчий орган ухвалює закони, які впливають на всю країну. З іншого боку, його окремі члени, законодавці, зобов'язані представляти інтереси своїх виборчих округів. Так є і в Україні. Ця внутрішня суперечність є унікальною для представницьких форм правління, які мають виборчі округи. Британська Палата громад, як і багато інших парламентів та Конгрес США, має одномандатні округи, створені за географічним принципом. Інші законодавчі органи, наприклад, голландський, працюють на основі пропорційного представництва. Депутати можуть мати географічно визначені округи, але вони обираються в ході загальнонаціонального виборчого процесу, де місця розподіляються за партіями у

відсотках голосів виборців. У деяких системах партія повинна набрати 5 або 10 % голосів виборців по всій країні, щоб отримати місця в парламенті, в ряді систем – лише 1 % [3, р. 12].

Характеристики окремих законодавчих органів часто є різноманітними і пов'язані з історичними та культурними традиціями нації чи штату. Дійсно, законодавчі органи існують не лише в демократичних країнах. Вони часто відіграють певну роль і в недемократичних режимах. Одним із прикладів є Верховна Рада колишнього Радянського Союзу. Такі законодавчі органи просто виконують роль статистів в урядовій політиці. Вони надають легітимності правлячому уряду і тим самим сприяють стабільності політичної системи в цілому. Вони не слугують засобом прямої чи опосередкованої участі народу в управлінні державою, хоча й забезпечують доступ до вищих ешелонів влади для небагатьох обраних.

У відкритих демократичних режимах законодавчі органи приймають різні форми. Одна з головних відмінностей між законодавчими органами пов'язана з їх зв'язком із загальною політичною системою. Наприклад, законодавчий орган може бути частиною або парламентської системи, або системи поділу влади – зазвичай відомої як президентська система [4]. Ця відмінність закріплена в конституції країни і має значний вплив на роль, яку може відігравати законодавчий орган.

У парламентській системі виконавча влада і керівники адміністративної бюрократії обираються більшістю в парламенті і підзвітні їй. Там, де поділ влади є правилом, як у президентській системі (наприклад, у США), виконавча влада і кабінет міністрів повністю відокремлені від законодавчого органу. Відповідно, для законодавчого органу існують окремі ресурси, цілі та обов'язки. Ніхто (виняток становить віце-президент США) не може бути одночасно членом виконавчої та законодавчої гілок влади. Залежно від партійної динаміки, обидві гілки влади можуть мати розбіжності щодо політичних пріоритетів і законодавчого порядку денного.

Основна функція парламенту полягає в обговоренні політики. Його основною діяльністю є період запитань до уряду, під час якого члени уряду відповідають на конкретні запити членів парламенту, переважно опозиції [5]. З іншого боку, основною функцією парламенту є прийняття законів. Він перетворює ідеї чи пропозиції на державну політику шляхом дебатів, переговорів і компромісів.

Британський парламент є гарним прикладом законодавчого органу. Конгрес США – це законодавчий орган, що трансформується. Парламент, по суті, є ареною, де політика обговорюється і вдосконалюється в ході дебатів, і де конфлікти всередині партії, компроміс між різними точками зору і підприємницькі інстинкти з боку окремих депутатів практично відсутні. Майкл Райл, колишній клерк британської Палати громад, надав влучний опис: «Британський парламент не здійснює владу безпосередньо вже багато-багато років. Він є форумом, де публічне здійснення влади урядом має бути зображене і показано.... Іншими словами, влада здійснюється через парламент, а не парламентом» [2, р. 16]. З іншого боку, Конгрес США є набагато більш активним законодавчим органом. Конфлікти, компроміси та індивідуалізм - все це можна знайти в американському законодавчому органі [3, р. 17].

У Великій Британії політичні партії домінують у політичній системі. Процес вироблення політики в британській системі є відносно гладким. Уряд партії більшості визначає політику, а більшість у парламенті її затверджує. Уряд формується, коли монарх, на вимогу чинного прем'єр-міністра, розпускає парламент і призначає вибори. На виборах прем'єр-міністр (або лідер більшості в парламенті, якщо прем'єр-міністр вирішить не балотуватися) зустрічається з лідером партії меншості. Переможець виборів несе відповідальність за формування нового уряду. Він або вона обирає членів кабінету міністрів та інших урядовців з-поміж представників партії більшості в парламенті. Уряд діє до наступного розпуску парламенту, якщо не буде оголошено про його розпуск.

Хоча партія більшості домінує в парламентській системі Великої Британії, не слід забувати про роль опозиційної партії. Хоча дехто вважає опозицію лише «урядом завтрашнього дня», інші визнають важливу роль, яку вона відіграє. У британському парламенті опозиція відіграє життєво важливу роль у жвавих дебатах, характерних для цього органу [5].

Натомість в Конгресі США політичні партії відіграють зовсім іншу роль. Хоча майже всі члени Конгресу пов'язані з однією з двох основних партій, партії в США не демонструють такого рівня згуртованості, який демонструють британські парламентські партії. Американські законодавчі партії об'єднуються в широкі коаліції, вони децентралізовані та здебільшого неієрархічні, а також відносно гнучкі у вирішенні цілого ряду питань. Таким чином, партійні позиції не завжди можуть бути послідовними в різних сферах політики.

Хоча члени опозиційної партії в Сполучених Штатах часто відчують розчарування через свою нездатність контролювати законодавчий процес, їхня влада значно більша, ніж у їхніх колег у британському

парламенті. Вони можуть об'єднувати зусилля з членами більшості при голосуванні за закони, які відповідають їхнім особистим інтересам. Крім того, залежно від своєї чисельності в палаті, вони можуть використовувати певний ступінь важелів впливу в законодавчих переговорах [6].

На додаток до внутрішньої динаміки, законодавчі органи взаємодіють із зовнішніми групами. У британській системі групи інтересів мають певний вплив на законодавчий процес, але рідко в значній мірі або безпосередньо. На противагу цьому, в Конгресі США групи інтересів відіграють більшу і більш помітну роль [4].

Внутрішня структура і розподіл праці всередині законодавчого органу мають вирішальне значення для результату законодавчого продукту. Партійна система домінує. Хоча існують дебати і конкуренція, партія більшості, як правило, виконує свою волю. Тому законодавчий порядок денний уряду менше залежить від внутрішніх структур парламенту.

Політична система кожної країни розвивається і еволюціонує відповідно до її історії, складу населення, політичних і соціальних умов. Коли країна намагається прищепити політичну систему іншої країни до своєї власної, це рідко спрацьовує. Так було, наприклад, коли Нігерія намагалася запровадити президентську систему США кілька років тому. Система зазнала невдачі, оскільки не передбачала ролі або виходу для незгодних партій. Як наслідок, почалися повстання у формі військових переворотів. Відтоді в Нігерії немає сталої стабільності. Країни повинні адаптувати структури і правила відповідно до власної культури та обставин [7].

Тим не менш, все ще можна винести уроки з досвіду роботи законодавчих органів у демократичних країнах, як зрілих, так і тих, що розвиваються, по всьому світу. Один з них є фундаментальним і особливо чітким: демократія процвітає найкраще, якщо вона має активний, енергійний, змістовний і легітимний законодавчий орган. Інші уроки випливають з цього:

Законодавчий орган не може бути ефективним, якщо він не має достатніх ресурсів для проведення досліджень з політичних питань, розробки моделей, аналізу даних і написання законів. Утім наслідування американської моделі з великим штатом співробітників для кожного окремого законодавця не завжди є необхідним. Певний розподіл праці є необхідним у будь-якому повноцінному законодавчому органі. Система комітетів, створена відповідно до сфер політики, якими займатиметься законодавчий орган, має важливе значення. Комітети можуть відповідати за розробку законопроектів, проведення слухань або розгляд скарг. До складу комітетів можуть входити голови від правлячої партії чи партій або від опозиційних партій. Вони можуть бути як сильними, так і слабкими. Однак системи комітетів все частіше визнаються в парламентах як спосіб полегшити процес вироблення політики, навіть незважаючи на те, що важко визначити чіткі межі юрисдикції в таких сферах, як енергетика чи навколишнє середовище, а комітети часто конфліктують між собою [7].

Основною функцією законодавчого органу є забезпечення виходу для легітимної опозиції та її представництва. Досягнення балансу між відповідною роллю меншості та законним правом більшості діяти є ще однією з дилем, притаманних демократичному законодавчому органу. Визначення значущої ролі для опозиції є ключем до стабільності та легітимності політичної системи, незалежно від того, чи організована вона в одну партію, чи в декілька, і чи існує поза партійними межами в регіональних та етнічних виборчих округах [8].

Досвід США показує, що зовнішні інтереси, від торгових асоціацій до етнічних чи расових груп, потребують доступу до законодавчого органу. Законодавчий орган у демократичній державі має бути найбільш відкритою і доступною організацією в усьому політичному процесі, оскільки його роль полягає в тому, щоб слухати і представляти всі сили в суспільстві. Комітети, апарати, партійні організації та окремі депутати можуть бути точками доступу до політичної системи.

Необхідно також досягти балансу між різними типами груп у суспільстві, які мають легітимні голоси. Один із способів це зробити – двопалатний парламент. Більшість демократичних країн мають дві палати у своїх законодавчих органах – одну, представництво якої базується на чисельності населення, та іншу, представництво якої базується на якомусь іншому критерії. У США Палата представників формується за чисельністю населення – кожен округ Конгресу має приблизно однакову кількість населення і одного представника. Сенат США формується за штатами – кожен з 50 штатів має по два сенатори, кожен з яких обирається в різний час і на всій території штату [4]. Це гарантує, що інтереси штатів, деякі з яких є дуже маленькими і малонаселеними, будуть широко представлені.

Законодавча влада повинна діяти як протиположна виконавчій владі, незалежно від того, чи це парламентська чи президентська система. Жодна інституція в уряді не повинна мати можливості діяти без

підзвітності, без іншої особи чи організації, яка б тримала її підзвітною громадськості. У британському парламенті період запитань – зазвичай одна година щодня, коли члени опозиційних партій можуть ставити запитання членам уряду, особливо прем'єр-міністру – розроблений спеціально для цієї мети, а також для того, щоб забезпечити реальну роль опозиції. Комітети британської Палати громад також намагаються контролювати дії виконавчих відомств та їхніх державних службовців. Вони відповідають за те, щоб не допустити шахрайства, скандалів чи зловживань владою, а також за те, щоб ізольовані урядові бюрократи не користувалися своєю владою недбало, зарозуміло чи неакуратно. Комітети Конгресу США роблять те саме, хоча й набагато агресивніше [9]. Утім незалежно від того, чи це комітети, чи якийсь інший механізм, законодавчий орган повинен бути налаштований діяти як наглядовий орган. The законодавчий орган часто є найкращим і найбільш легітимним форумом для обговорення розбіжностей. У кожному суспільстві існують розбіжності щодо напрямів політики, питань, які мають бути на національному порядку денному, та груп, які заслуговують на особливе ставлення. Надання можливостей та найкращого середовища для справжніх дебатів є важливою функцією законодавчого органу [10].

Дуже важливим та водночас складним завданням законодавчого органу є забезпечення збалансованого представництва. Кожен законодавчий орган повинен балансувати між необхідністю представляти інтереси та необхідністю керувати. Здатність діяти повинна бути збалансована з необхідністю почути всі голоси, навіть якщо це означає затримку з прийняттям рішення, щоб надати всі можливості для висловлення меншості, яка має сильні почуття щодо певного питання або дії [11].

У Великій Британії верхня палата, Палата лордів, була створена для того, щоб забезпечити голос монархії та її представників і призначених осіб. У деяких випадках верхні палати існують в основному для того, щоб забезпечити ще одну перевірку і засіб представництва в системі. Вони також можуть забезпечувати баланс для етнічних, регіональних, класових або расових груп [12]. Наприклад, у Сенаті США кожен штат має рівне представництво. Таким чином, жоден штат чи регіон не може домінувати в дебатах з питань загальнонаціонального значення, а також інтереси жодного штату (чи регіону) не можуть бути відкинуті через те, що він не має достатнього представництва.

Як зазначалося вище, американська та британська моделі мають одномандатні округи. Пропорційне представництво – ще один спосіб забезпечити баланс у представництві, але з ним легко зайти надто далеко, дозволяючи непропорційно велику роль малим і відколовшимся групам. Свідченням цього є нещодавня поява радикальних, правих, антиіммігрантських партій, які упродовж крайніх 10-15 років поступово зміцнювали свої позиції в таких країнах, як Велика Британія, Франція, Італія, Австрія, Польща, Угорщина, Словаччина, а після місцевих виборів 2024 року – і ФРН [13].

Висновки. Законодавчий орган є необхідним елементом демократичного врядування у складних суспільствах сучасного світу. Законодавчі органи є постійним і незалежним зв'язком між населенням і урядом. Через вибори, петиції, лобіювання, участь у політичних партіях та групах інтересів громадяни можуть висловлювати свою волю та впливати на результати законодавчого процесу.

Деякі загальні риси добре розвинуеного законодавчого органу включають розподіл праці, структуру керівництва, систему старшинства і систему комітетів. Різні законодавчі органи володіють цими рисами в різній мірі. Цікавою тенденцією, яку дослідники законодавства відзначають останніми роками, є очевидне зближення законодавчих органів у всьому світі. Водночас в державах з усталеними демократичними традиціями окремі законодавчі органи зберігають відмінні характеристики, пов'язані з історією, культурою та характером громадян, яких вони представляють. Важливо пам'ятати, що хоча законодавчі органи відіграють вирішальну роль у демократії, вони не повинні домінувати над урядом. Вони є великими і часом громіздкими, їх членство охоплює безліч інтересів, а складна внутрішня організація не часто піддається швидким і рішучим діям. Зрештою, найважливішим завданням законодавчого органу в демократичному режимі є надання легітимності уряду шляхом забезпечення представництва громадян.

Список використаних джерел

1. Oxford Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/oxford> (дата звернення)
2. ODIHR Brief: Guiding Principles of Democratic Lawmaking and Better Laws. Published by the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). Warsaw, 2023. 17 p.
3. Strengthening Legislative Capacity in Legislative-Executive Relations. Legislative Research Series. Paper #6. Legislative Research Series Paper No 6. 2000. 53 p.
4. Fish M. Steven. Stronger legislatures, stronger democracies. *Journal of Democracy*. 2006. Volume 17. Number 1. pp. 2–20.

5. Wiebrecht F. The black box of authoritarian legislatures. *The Loop*. 2022. URL: <https://theloop.ecpr.eu/the-black-box-of-authoritarian-legislatures/> (дата звернення: 10.11.2024).
6. Погорелова З. О. Парламентаризм, народний суверенітет і законодавча влада: проблеми взаємозв'язків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2021. Серія ПРАВО. Випуск 65. С. 31–37.
7. Donald Clark Hodges. Political Democracy: Its Informal Content. *The American Journal of Economics and Sociology*. 2020. Vol. 24, Issue 1, p. 9-20. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1536-7150.1965.tb02887> (дата звернення: 02.11.2024).
8. Separation of powers and functioning democracy. *The Parliamentarian: 2023 Issue Four: Separation of powers between Parliament, Executive & Judiciary*, 2023. Retrieved from https://issuu.com/theparliamentarian/docs/parl2023_iss4finalonline_single_reduced/s/40293962 (дата звернення: 04.11.2024).
9. Cheibub J. A. *Presidentialism, Parliamentarism, and Democracy*. Cambridge University Press, 2006.
10. Lijphart A. *Thinking About Democracy: Power Sharing and Majority Rule in Theory and Practice*. New ed (Routledge, 2008).
11. Loughlin M. In Defence of Staatslehre. *Der Staat*. Berlin: Duncker und Humblot, 2009. 48 (1). pp. 1–28.
12. Kotia E. *The Principle and Reality of Legislative Oversight in Defence Matters in Liberal Democracies: An Empirical Case*, 2011.
13. Nijzink L., Mozaffar S., Azevedo E. *Can Parliaments Enhance the Quality of Democracy on the Continent? An Analysis of the Institutional Capacity and Public Perceptions*, 2006. 27 CSSR 8.

References

1. *Oxford Dictionary*. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english/oxford> [in English]
2. *ODIHR Brief: Guiding Principles of Democratic Lawmaking and Better Laws* (2023). Published by the OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). Warsaw [in English]
3. *Strengthening Legislative Capacity in Legislative-Executive Relations* (2000). Legislative Research Series, 6 [in English]
4. Fish, M. (2006). Steven. Stronger legislatures, stronger democracies. *Journal of Democracy*, 17(1), 2-20 [in English]
5. Wiebrecht, F. (2022). The black box of authoritarian legislatures. *The Loop*. Retrieved from <https://theloop.ecpr.eu/the-black-box-of-authoritarian-legislatures/> [in English]
6. Pohorielova, Z. O. (2021). *Parlamentaryzm, narodnyi suverenitet i zakonodavcha vlada: problemy vzaiemozviazkiv [Parliamentarism, popular sovereignty and legislative power: problems of interrelationships]*. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii PRAVO - Scientific Bulletin of Uzhhorod National University, LAW Series*, 65, 31-37 [in Ukrainian]
7. Hodges, D. C. (2020). Political Democracy: Its Informal Content. *The American Journal of Economics and Sociology*, 24(1), 9-20. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1536-7150.1965.tb02887> [in English]
8. Separation of powers and functioning democracy. *The Parliamentarian: 2023 Issue Four: Separation of powers between Parliament, Executive & Judiciary*, 2023. Retrieved from https://issuu.com/theparliamentarian/docs/parl2023_iss4finalonline_single_reduced/s/40293962 [in English]
9. Cheibub, J. A. (2006). *Presidentialism, Parliamentarism, and Democracy*. Cambridge University Press. [in English]
10. Lijphart, A. (2008). *Thinking About Democracy: Power Sharing and Majority Rule in Theory and Practice*. New ed Routledge [in English]
11. Loughlin M. In Defence of Staatslehre. *Der Staat*. Berlin: Duncker und Humblot, 2009. 48 (1). pp. 1-28. [in English]
12. Kotia, E. (2011). *The Principle and Reality of Legislative Oversight in Defence Matters in Liberal Democracies: An Empirical Case* [in English]
13. Nijzink, L., Mozaffar, S. & Azevedo, E. (2006). *Can Parliaments Enhance the Quality of Democracy on the Continent? An Analysis of the Institutional Capacity and Public Perceptions*, 27 CSSR 8 [in English]

Стаття надійшла до редакції 13.12.2024